

بخش ۴
فصل اول
(دولت و اقتصاد)

مقدمه

• نحوه شکل گیری نخستین دولت ها :

از زمان شکل گیری نخستین تمدن های بشری نیاز به نهادی که اداره ی امور جوامع را بر عهده بگیرد احساس شد و به این ترتیب نخستین دولت ها بوجود آمدند.

• ماهیت دولت ها و میزان قدرت آن ها در جوامع مختلف متفاوت بود.

• عوامل موثر بر اقتدار دولت ها عبارت است از :

- ۱- دست یابی به فناوری های نوین
- ۲- کشف قوانین حاکم بر اجتماعات انسانی

• عامل موثر بر پیچیده شدن تشکیلات دولت عبارت است از : گسترش حوزه ی اقتدار دولت ها.

• وظایف دولت ها در گذشته عبارت بودند از :

- ۱- ایجاد نظم و امنیت و دفاع از ملت در مقابل دشمنان داخلی و خارجی
- ۲- گرفتن مالیات و خراج از مردم
- ۳- هزینه کردن مالیات ها

• در گذشته روابط مالی (اقتصادی) دولت ها به دو شکل اعمال می شد:

- ۱- گرفتن خراج و مالیات از مردم
- ۲- هزینه کردن مالیات ها

• در گذشته مالیات ها در موارد زیر هزینه می شد:

- ۱- پرداخت حقوق کارکنان کشوری و لشکری
- ۲- پرداخت هزینه های جاری
- ۳- اقداماتی در زمان قحطی و گرانی

• وظایف دولت ها ی امروزه عبارتند از:

- ۱- ایجاد نظم و امنیت و دفاع از ملت در مقابل دشمنان داخلی و خارجی
- ۲- ایجاد اشتغال
- ۳- فقر زدایی

۴- کاهش نابرابری و توزیع عادلانه درآمد و ثروت

۵- مقابله با تورم

۶- حفظ ثبات اقتصادی

۷- رشد و توسعه اقتصادی پایدار

• در گذشته نقش اقتصادی دولت ها کم رنگ و محدود بود ولی امروز دولت ها نقش گسترده ای در اقتصاد جامعه دارند.

• اهداف اقتصادی دولت ها در جامعه ی امروزی عبارتند از :

۱- اشتغال کامل

۲- ثبات قیمت ها

۳- رشد و پیشرفت اقتصادی

۴- بهبود توزیع ثروت و درآمد

نقش اقتصادی دولت

• **اشتغال کامل:** وضعیتی است که در آن همه ی عوامل تولید امکان شرکت در فرایند تولیدی را دارند و هیچ نهاده ای ناخواسته ، بلا استفاده یا غیر مولد نمانده باشد.

• یکی از انواع اشتغال کامل، اشتغال کامل نیروی کار است.

• **اشتغال کامل نیروی کار به معنای صفر بودن نرخ بیکاری نیست زیرا:**

۱- برخی افراد حاضر به کار نیستند (بیکاری داوطلبانه)

۲- برخی افراد در حال جا به جایی از کاری به کار دیگر هستند (بیکاری اصطلاحی)

• امروزه مقابله با بیکاری برای دولت ها بسیار مهم است زیرا : بیکاری آثار سوء اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی بسیاری دارد .

• **وظیفه ی دولت در رفع مشکل بیکاری این است که :**

با مدیریت زمینه های ایجاد بیکاری یا اشتغال ، مشکل بیکاری را حل کند نه اینکه مستقیماً در بدنه دولت اشتغال ایجاد نماید.

مثال :

۱- با اصلاح نظام آموزشی در مدارس و دانشگاه ها و توانمند سازی مهارت های فنی و حرفه ای

۲- ایجاد مراکز شغل یابی و کاهش هزینه های جست و جوی کار

۳- ایجاد رونق اقتصادی

فرصت اشتغال و جذب در بازار کار را افزایش دهد.

• دولت ها می کوشند تا از بیکار شدن افراد شاغل جلوگیری کنند زیرا: پیشگیری بهتر از درمان است .

• برخی از راهکارهای پیشگیری افزایش بیکاری عبارتند از :

۱- برگزاری دوره های ضمن خدمت و مهارت افزایی حین کار

۲- اعطای یارانه های تولید

• دولت ها برای ایجاد اشتغال کامل می کوشند تا شرایط رونق اقتصادی را فراهم نمایند زیرا:

در حالت رونق اقتصادی

۱- فعالیت های تولیدی گسترش می یابد

۲- تمایل تولید کنندگان به نیروی کار جدید افزایش می یابد

و این به معنای ایجاد فرصت شغلی جدید و رسیدن به اشتغال کامل است .

ثبات قیمت ها

• دولت برای تثبیت قیمت ها در جامعه تلاش می کند زیرا :

در وضعیت تورم قیمت کالا و خدمات به سرعت افزایش می یابد اما میزان درآمد افراد جامعه به نسبت قیمت تورم افزایش نمی یابد و برای تامین کالا ها ی مورد نیاز خود با مشکل جدی روبرو می شوند، در نتیجه سطح رفاه عمومی کاهش یافته و اقتصاد کشور دچار اختلال می شود از همین رو دولت ها سعی می کنند با اجرای سیاست ها ی مناسب از تورم و رشد قیمت ها جلو گیری نمایند.

رشد و پیشرفت اقتصادی

• نقش دولت در رشد و پیشرفت اقتصادی:

دولت ها سعی می کنند با افزایش ظرفیت تولیدی و امکانات کشور ، اندازه اقتصاد خود و رفاه مردم را نسبت به گذشته بیشتر کنند و در رقابت جهانی از دیگر اقتصاد ها عقب نمانند.

بهبود توزیع ثروت و درآمد

• نقش دولت در بهبود توزیع ثروت و درآمد:

۱- تقسیم برابر فرصت ها

۲- توزیع عادلانه ی ثروت و درآمد

۳- مقابله با فقر

۴- ارتقاء سطح زندگی اقشار کم درآمد

همواره از اهداف مهم و مورد توجه دولت ها است.

• از دیدگاه اقتصاد دانان رفع فقر و حمایت از اقشار کم درآمد راهی برای گسترش توسعه ی اقتصادی و افزایش

سرعت روند توسعه یافتگی می باشد زیرا: فقر گسترده می تواند مانعی بر سر راه پیشرفت همه جانبه کشور باشد.

منظور از دخالت دولت چیست؟

• فعالیت های دولت در عرصه ی اقتصادی را می توان در دو محور عمده بررسی کرد:

۱- فعالیت دولت در عرضه ی کالا و خدمات

۲- فعالیت دولت در وضع مقررات ، سیاست گذاری و حکمرانی

• فعالیت دولت در عرضه ی کالا و خدمات به اشکال زیر می باشد:

۱- دولت می تواند با سرمایه گذاری در بازار و تاسیس شرکت ها و موسسات مختلف به تولید ، عرضه و فروش کالا و

خدمات بپردازد و کسب درآمد نماید. (کشف و استخراج و توزیع فراورده های نفتی توسط شرکت نفت)

۲- دولت ها برخی از کالاها یی را که بخش خصوصی حاضر به تولید آنها نیستند را تولید می نماید. (تولید فولاد ،

آموزش و پرورش ، امنیت)

۳- دولت ها در برخی شرایط خاص به ناچار برخی موسسات تولیدی و تجاری را تحت پوشش می گیرند و در بازار

تولید و عرضه ی بعضی کالاها و خدمات درگیر می شوند. (حمایت از واحد های صنعتی و تولیدی در زمان جنگ

تحمیلی)

• شرکتهای دولتی عبارتند از : شرکت هایی که دولت جهت تولید، عرضه و فروش برخی کالاها و خدمات تاسیس

میکند .

• دلایل عدم سرمایه گذاری بخش خصوصی در برخی سرمایه گذاری ها عبارت است از :

۱- عدم اطمینان از سود آوری

۲- نیاز به سرمایه ی اولیه ی زیاد

وضع مقررات ، سیاست گذاری و حکمرانی در اقتصاد

• دولت به اشکال زیر می تواند در وضع مقررات و سیاست گذاری ها دخالت نماید:

۱- برای هدایت اقتصاد در مسیر مطلوب و مورد نظر خود و ایجاد نظم در عرصه ی فعالیت ها ی اقتصادی و تامین

مصالح جامعه مقررات و سیاست ها یی را وضع و اجرا کند.

۲- برای ریل گذاری فعالیت ها ی اقتصادی لوائح قانونی را به مجلس شورا ی اسلامی ارائه می کند و پس از تصویب

مجلس به عنوان قانون ابلاغ می نماید.

• قوانین مهمی که دولت پس از تصویب مجلس به عنوان قانون ابلاغ کرده است عبارتند از:

۱- قانون مالیات

۲- قانون گمرکی

۳- قانون بودجه

۴- قانون برنامه پنج ساله ی دولت

• دولت ها با در نظر گرفتن آینده ی اقتصاد کشور و مشخص کردن اهداف آن فعالیت اقتصادی جامعه را به

سمت مورد نظر خود هدایت می کنند.

سیاست های اقتصادی دولت

- چگونگی تاثیر سیاست های اقتصادی دولت بر پیشرفت جوامع:
سیاست های اقتصادی دولت می تواند حرکت جوامع به سمت پیشرفت را کند یا سریع نماید.
- بررسی کشورها ی موفق نشان می دهد که دولت ها در حرکت آنها به سمت پیشرفت تاثیر زیادی داشته اند.
- دولت با اجرای سیاست های زیر می تواند باعث افزایش فعالیت های تولیدی گردد:
  - ۱- افزایش بهره وری و امنیت اقتصادی
  - ۲- بهبود محیط کسب و کار
  - ۳- برنامه ریزی در جهت به کار گیری فناوری های نوین
- دولت با اجرای سیاست های مناسب تجاری و ارزی از واردات غیرضروری کاسته و صادرات را تشویق می نماید.
- دولت با اجرای سیاست های مناسب تجاری و ارزی می تواند بخش خارجی را سامان دهد زیرا:
با اجرای این سیاست ها وابستگی و شکنندگی اقتصادی در مقابل تکانه های داخلی و خارجی کاسته شده و واردات غیر ضروری و مصرف بی رویه کالا های وارداتی کاهش یافته و صادرات تشویق می شود.
- از جمله سیاست های توسعه ای دولت عبارت است از:
  - ۱- توجه به زیرساخت ها
  - ۲- سرمایه گذاری در مناطق محروم کشور
- دولت از طریق سیاست های تثبیت اقتصادی می تواند در کوتاه مدت به کنترل و کاهش نوسانات اقتصادی توجه زیادی نماید.
- سیاست های تثبیت اقتصادی عبارتند از: سیاست هایی که دولت در کوتاه مدت برای کاهش نوسانات متغیرهای کلان اقتصادی (اشتغال، تورم، رشد) اعمال می کند.
- انواع سیاست های تثبیت اقتصادی عبارتند از:
  - ۱- سیاست های پولی
  - ۲- سیاست های مالی
- سیاست های پولی عبارتند از: سیاست هایی که دولت از طریق بانک مرکزی برای کنترل حجم پول و حفظ ارزش آن اعمال می کند.

• انواع سیاست های پولی عبارتند از:

- ۱- سیاست های پولی انقباضی (کاهش حجم پول در گردش)
- ۲- سیاست های پولی انبساطی (افزایش حجم پول در گردش)

• دولت زمانی از سیاست کاهش حجم پول در گردش استفاده می کند که اقتصاد کشور دچار تورم باشد.

• دولت در زمان تورم از سیاست کاهش حجم پول در گردش استفاده می کند زیرا:

از این طریق می تواند از افزایش قیمت ها پیشگیری کرده یا سرعت افزایش قیمت ها را کاهش دهند.

• دولت ها زمانی از سیاست های انبساطی استفاده می کنند که جامعه در حالت رکود اقتصادی باشد.

• دولت ها در حالت رکود اقتصادی از سیاست های انبساطی استفاده می کنند زیرا:

در زمان رکود سطح تولید کاهش می یابد، بیکاری افزایش می یابد، تولیدکننده انگیزه تولید و ایجاد اشتغال از دست می دهد.

• یکی از روش هایی که بانک های مرکزی برای کنترل و تنظیم حجم پول بکار می برد عبارت است از:

سیاست بازار باز فروش اوراق مشارکت

• سیاست بازار باز فروش اوراق مشارکت: در این روش بانک مرکزی می تواند با فروش اوراق مشارکت به طور مستقیم

از مقدار پول در دست مردم بکاهد یا با خرید اوراق مشارکت پول به جامعه تزریق نماید.

• سیاست های مالی: سیاست هایی که دولت برای مدیریت کلان اقتصادی کشور و اجرای وظایف خود استفاده می کند

که از دو ابزار درآمد ها و مخارج دولت تشکیل شده است .

• انواع سیاست های مالی عبارتند از:

۱- افزایش مخارج دولت و کاهش از نرخ ها یا پایه های مالیاتی (سیاست مالی انبساطی)

۲- کاهش مخارج دولت و افزایش مالیات (سیاست مالی انقباضی)

• زمانی دولت از سیاست مالی انبساطی استفاده می کند که جامعه در حالت رکود باشد زیرا:

سیاست مالی انبساطی موجب افزایش تقاضای عمومی و رونق بازار می گردد.

• زمانی دولت از سیاست مالی انقباضی استفاده می کند که جامعه در حالت تورم باشد زیرا:

سیاست مالی انقباضی موجب کاهش تقاضای عمومی و ثبات اقتصادی می گردد.

• دولت از طریق طراحی و اجرای برنامه های توسعه پنج ساله می توان سیاست های مناسب را دنبال کند.

• تقریباً همه اقتصاددانان در مورد اصل حضور دولت در اقتصاد اتفاق نظر دارند ولی در مورد اینکه دولت در چه مواردی، چه قدر، تا چه زمانی، چگونه نقش داشته باشد اختلاف نظر وجود دارد. ضمن این که زمان و شرایط هم بسیار تاثیر گذار است برای مثال در زمان جنگ و رکود دولت ها معمولاً نقش پر رنگ تری ایفا میکنند.

• نظر اقتصاددانان درباره ی نقش وظایف دولت در اقتصاد به شرح زیر است :

- ۱- گروهی به دولتی شدن اقتصاد به طور مطلق اعتقاد دارند و به حضور بخش غیر دولتی در اقتصاد خوشبین نیستند.
- ۲- گروهی بر خصوصی سازی تاکید دارند و چنین القا میکنند که حضور دولت هر چه کمتر بهتر است.
- ۳- گروهی اقتصاد آزاد و اقتصاد دولتی را دو سوی یک طیف قرار می دهند و به ترکیب بهینه دولت و بازیگران غیر دولتی معتقد هستند.

• بازیگران غیر دولتی عرصه اقتصاد عبارتند از :

- ۱- بخش خصوصی
- ۲- بخش تعاونی
- ۳- بخش غیر انتفاعی و خیریه
- ۴- بخش های عمومی مثل شهرداری ها

• در سال های اخیر در کشور ما توجه سیاست داران به ضرورت اقتصاد مردمی و مشارکت بیشتر بخش های خصوصی و تعاونی و افزایش توان و اقتدار ان ها جلب شده است.

• موارد مطرح شده در چارچوب سیاست های اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی عبارت است از:

دولت موظف است با واگذاری بخش مهم از فعالیت های خود در عرصه اقتصاد به بخش غیر دولتی و سپردن ۲۵٪ اقتصاد کشور به بخش تعاونی حضور مستقیم خود را در مدیریت و مالکیت اقتصاد کاهش دهد و موجبات تقویت اقتصاد مردمی را فراهم کند یعنی دستیابی به ترکیب بهینه از حضور دولت و بخش غیر دولتی .

نمونه سوالات بخش چهارم فصل اول

- ۱- نحوه ی شکل گیری نخستین دولت ها را بنویسید.
- ۲- ماهیت دولت ها و میزان قدرت آن ها در جوامع مختلف ..... بود.
- ۳- عوامل موثر بر اقتدار دولت هارا بنویسید.
- ۴- چه عواملی موجب پیچیده تر شدن تشکیلات دولت در گذشته شد؟
- ۵- روابط مالی دولت ها در گذشته به دو شکل اعمال می شد ان هارا بنویسید.
- ۶- در گذشته مالیات های دریافتی از مردم در چه جهتی هزینه می شد؟
- ۷- وظایف دولت ها را در گذشته بنویسید.
- ۸- وظایف دولت هارا در جوامع امروزی بنویسید.
- ۹- اهداف اقتصادی دولت ها را در جوامع امروزی را بنویسید.
- ۱۰- منظور از اشتغال کامل چیست؟
- ۱۱- یکی از انواع اشتغال کامل، اشتغال کامل ..... است.
- ۱۲- چرا اشتغال کامل نیروی کار به معنای صفر بودن نرخ بیکاری نیست؟
- ۱۳- چرا امروزه مبارزه با بیکاری برای دولت ها بسیار مهم است؟
- ۱۴- وظیفه ی دولت در رفع مشکل بیکاری چیست؟ مثال بزنید.
- ۱۵- دولت ها برای ایجاد اشتغال کامل می کوشند تا شرایط ..... را فراهم نمایند.
- ۱۶- چرا دولت ها می کوشند برای ایجاد اشتغال کامل شرایط رونق اقتصادی را فراهم آورند؟
- ۱۷- چرا دولت ها برای تثبیت قیمت ها در جامعه تلاش می کنند؟
- ۱۸- نقش دولت را در رشد و پیشرفت اقتصادی توضیح دهید.
- ۱۹- نقش دولت را در بهبود توزیع ثروت و درآمد توضیح دید.
- ۲۰- چرا مبارزه با فقر یکی از هدف های مهم دولت ها است؟
- ۲۱- دولت ها فعالیت خود را در عرصه اقتصاد به چه صورت هایی انجام می دهند؟
- ۲۲- فعالیت دولت در زمینه عرضه کالا و خدمات را توضیح دهید.
- ۲۳- چرا بخش خصوصی در برخی مواقع حاضر به سرمایه گذاری نمی باشد؟
- ۲۴- نقش دولت را در وضع مقررات و سیاست گذاری توضیح دهید.
- ۲۵- برخی از قوانین مهمی که دولت ها پس از تصویب مجلس ابلاغ کرده است را نام ببرید.
- ۲۶- دولت ها با در نظر گرفتن ..... کشور و مشخص کردن ..... آن فعالیت های اقتصادی جامعه را به سمت مورد نظر خود هدایت می کند.
- ۲۷- تاثیر سیاست های اقتصادی دولت را بر پیشرفت جوامع توضیح دهید.
- ۲۸- سیاست های اقتصادی دولت می تواند حرکت جوامع به سمت ..... را کند یا سریع نماید.
- ۲۹- دولت با اجرای چه سیاست هایی می تواند باعث افزایش فعالیت های تولیدی در جامعه گردد؟
- ۳۰- دولت با اجرای چه سیاست هایی می تواند از واردات غیر ضروری بکاهد و صادرات را تشویق نماید.
- ۳۱- دولت چگونه با اجرای سیاست های مناسب تجاری و ارزی می تواند بخش خارجی را سامان دهد؟
- ۳۲- یکی از سیاست های توسعه ای دولت را بنویسید.

- ۳۳- دولت از طریق سیاست های ..... می تواند در کوتاه مدت به کنترل و کاهش نوسانات اقتصادی توجه کنند.
- ۳۴- منظور از سیاست های تثبیت اقتصادی چیست؟
- ۳۵- انواع سیاست های تثبیت اقتصادی را بنویسید.
- ۳۶- سیاست های پولی را تعریف کرده انواع آن را نام ببرید.
- ۳۷- دولت چه زمانی از سیاست کاهش حجم پول در گردش استفاده می کند؟
- ۳۸- چرا دولت در زمان تورم از سیاست انقباضی استفاده می نماید؟
- ۳۹- دولت ها در زمان ..... از سیاست های انبساطی استفاده می کنند.
- ۴۰- چرا دولت ها در زمان رکود اقتصادی از سیاست های افزایش حجم پول در گردش استفاده می نمایند؟
- ۴۱- یکی از روش هایی که بانک مرکزی برای کنترل و تنظیم حجم پول به کار می برد را بنویسید.
- ۴۲- سیاست بازار باز فروش اوراق مشارکت را توضیح دهید.
- ۴۳- سیاست های مالی را تعریف کرده انواع آن را نام ببرید.
- ۴۴- نحوه اعمال و به کار گیری سیاست های مالی را بنویسید.
- ۴۵- دولت در چه زمانی از سیاست مالی انبساطی استفاده می نماید؟
- ۴۶- دولت ها زمانی که جامعه در حال ..... باشد از سیاست های انقباضی استفاده می نمایند.
- ۴۷- سیاست مالی انبساطی موجب ..... تقاضای عمومی می گردد.
- ۴۸- سیاست مالی انقباضی موجب ..... تقاضای عمومی می گردد.
- ۴۹- از طریق طراحی و اجرای ..... می توان سیاست های مناسب را دنبال کرد.
- ۵۰- آیا همه اقتصاد دانان در مورد اصل حضور دولت در اقتصاد اتفاق نظر دارند؟
- ۵۱- اقتصاددانان در باره نقش وظایف دولت در اقتصاد به سه دسته ی کلی تقسیم می شوند آن هارا بنویسید.
- ۵۲- بازیگران غیر دولتی عرصه اقتصاد را نام ببرید .
- ۵۳- اصل ۴۴ قانون اساسی را توضیح دهید.